

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parengta pagal Kalbos komisijos 2016 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

Pagrindiniai Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – Kalbos komisija) veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdant kalbos programas.

Pagal Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programą 2016 metais vykdyti 27 projektai. Pradėtas rašybos ir skyrybos normų tyrimas ir naujo leidinio „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ rengimas, lietuvių kalbos gramatinių formų dabartinės vartosenos, konkurencijos ir polinkių tyrimas. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centre parengtų *Pasaulio vietovardžių* serijos žodynų tomų *Afrika. Antarktida. Australija. Okeanija* ir *Azija. (Afganistanas–Jungtiniai Arabų Emyratai; Kambodža–Vietnamas)* duomenų bazės perkeltos į Kalbos komisijos pasvetainę „Pasaulio vietovardžiai“, sukurta paieškos sistema.

Remtas specialybės kalbos dėstymas aukštosiose mokyklose, valstybinės kalbos kursai kitakalbiams Lietuvos gyventojams. Aukštųjų mokyklų, viešosioms bibliotekoms nupirkti 56 dviejų pavadinimų lituanistiniai leidiniai.

Pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą vykdyta 15 projektų. Vilniaus universitete baigtas projektas „Vidurinės kartos inteligentų kirčiavimo polinkiai ir jų santykis su bendrinės kalbos normomis“, visuomenei pristatyti jo rezultatai (parengta kirčiavimo rekomendacijų, išleistas elektroninis leidinys *Naujausi lietuvių kalbos kirčiavimo polinkiai ir jų santykis su kodifikuotomis normomis* ir kt.), atliktas tyrimas „Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje“ ir parengta mokslinė studija *Kalbos variantiškumas ir vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*.

Lietuvos edukologijos universitete įvykdytas projektas „Naujųjų svetimžodžių funkcionavimo bendrinėje kalboje tyrimas: 2014–2016 metai“. Lietuvių kalbos institute baigtas projektas „Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai“, taip pat baigta rengti bendrojo lavinimo mokykloms skirta leidinių serija „Lietuvių kalbos tarmės mokyklai“. Lietuvių kalbos institute ir Vilniaus universitete toliau kaupti ir archyvuoti tarmių duomenys.

TEISINĖ VALSTYBINĖS KALBOS APSAUGA

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija informuota, kad Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte teikiama ydinga iškabos apibrėžtis, neatitinkanti Valstybinės kalbos įstatymo 17 str. nuostatos dėl valstybinės kalbos privalomumo visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų iškabose. Į Kalbos komisijos nuomonę atsižvelgta.

Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui pateikta išvada dėl Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3796. Išvadoje laikomasi tokių pačių nuostatų, kurios Seimui buvo pateiktos vertinant ankstesnius vardų ir pavardžių rašymą dokumentuose reglamentuojančių įstatymų projektus. Kalbos komisijos nuomone, Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose rašytini lietuviškais rašmenimis, tačiau, atsižvelgiant į dabartinės visuomenės poreikius, migraciją ir pan., galimos kai kurios išimtys.

Siekiant užtikrinti Valstybinės kalbos įstatymo 21 straipsnio nuostatas, į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministeriją kreiptasi dėl nepakankamo kalbos taisyklingumo reikalavimų pedagogams reglamentavimo Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo įgyvendinamuosiuose dokumentuose ir šių reikalavimų vykdymo priežiūros. Rekomenduota papildyti Mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų atestacijos nuostatus, kad visi pakartotinai atestuojami mokytojai, pretenduojantys įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, atnaujintų lietuvių kalbos žinias ir išklaustų specialų kalbos kursą.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

2016 metais įvyko 8 Kalbos komisijos ir 93 ekspertų pakomisių posėdžiai. Priimti 2 Kalbos komisijos nutarimai ir 16 rekomendacinio pobūdžio, 15 iš jų norminamųjų, protokolinių nutarimų. Parengta apie 260 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, įstaigų pavadinimų, žodžių, junginių taisyklingumo, žodžių ir sakinių prasmės aiškinimo ir kt. Išnagrinėta apie 200 klausimų dėl pavardžių darybos ypatumų ir keitimo, dėl vardų suteikimo ar keitimo, dėl to paties asmens vardo ar (ir) pavardės tapatumo ir kt. Įvertinta 18 gyvenamųjų vietovių pavadinimų, apie 400 gatvių pavadinimų, Adresų registras informuotas apie 25 naujai įregistruotų gyvenamųjų vietovių pavadinimų kirčiavimą.

Terminija. Terminologijos pakomisės posėdžiuose apsvarstyti 1107 teisės aktų (daugiausia projektų) terminų straipsniai, Europos Sąjungos institucijų per vieno langelio

sistemą teikiamos terminologinės užklausos (40 terminų), 6 terminų žodynų rankraščiai, 2 žodynų papildymai, terminų standartas, biologijos lietuviškos nomenklatūros pavadinimai (2212), kiti terminologijos ir svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis klausimai.

Kalbos komisijos posėdžiuose teigiamai įvertinti 3 terminų žodynai, terminų standartas, aprobuotas 1121 terminų straipsnis (182 terminų straipsnių rinkiniai). Tai valstybės institucijų prižiūrimų sričių (aplinkos, energetikos, finansų, gynybos, kultūros, socialinės apsaugos ir darbo, transporto, komunikacijų, teisės, ekonomikos, sveikatos, viešojo saugumo, žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto ir kt.) teisės aktų, kitų dokumentų terminai.

Kalbos komisijos protokolinais nutarimais patvirtintos dvi rekomendacijos dėl nuodingųjų augalų lietuviškų pavadinimų, 5 rekomendacijos dėl kai kurių varliagyvių ir moliuskų pavadinimų.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta apie 300 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo, žodžių reikšmių klausimais. Konsultuoti Europos Sąjungos institucijų vertėjai, redaktoriai, terminologai, taip pat Lietuvos institucijų valstybės tarnautojai ir darbuotojai, privačių įstaigų darbuotojai, fiziniai asmenys.

Per metus Lietuvos Respublikos terminų banke (<http://terminai.vlkk.lt>) paskelbtas 1121 aprobuotas (182 terminų straipsnių rinkiniai) teisės aktuose ir kituose dokumentuose vartojamų ar teikiamų vartoti terminų straipsnis. Taip pat į Terminų banką kaip teiktini įtraukti 1023 biologijos nomenklatūros lietuviški pavadinimai: 623 augalų pavadinimai, 377 varliagyvių pavadinimai, 23 moliuskų pavadinimai. Iš viso 2016 m. pabaigoje Lietuvos Respublikos terminų banką sudarė 238725 terminų straipsniai: 12 966 aprobuoti, 224 597 teiktini, 1162 neteiktini.

Gramatika. Gramatikos, rašybos ir skyrybos pakomisė apsvarstė Lietuvių kalbos sintaksės normų ir rekomendacijų, teikiamų *Kalbos patarimų* knygoje *Sintaksė: linksnių vartojimas*, santykio su dabartine vartoseną tyrimo rezultatus – linksnių dalį, pradėjo svarstyti prielinksnius.

Laikinosios „Vertimo vadovo“ pakomisės posėdžiuose Europos Parlamento Lietuvių kalbos vertimo raštu skyriui parengti komentarai dėl Jungtinių Tautų institucijų ir organų lietuviškų pavadinimų darybos ir rašybos klausimų, pateiktas Jungtinių Tautų institucijų ir organų pavadinimų sąrašas su pastabomis.

Kalbos komisijos sudaryta darbo grupė parengė perrašos iš jidiš ir hebrajų kalbų taisyklių projektą.

Asmenvardžiai ir vietovardžiai. Vardyno pakomisė svarstė aktualius Lietuvos vietovardžių, piliečių vardų normiškumo ir pavardžių keitimo klausimus, su akcentologijos specialistais derino vardų kirčiavimą, Kalbos komisijai pateikė Dažninių rekomenduojamų baltiškos kilmės vardų sąrašą (parengė prof. dr. Daiva Sinkevičiūtė).

Jungtiniuose Vardyno ir Gramatikos pakomisių posėdžiuose svarstytos nuostatos dėl kitų kalbų asmenvardžių vartojimo. Priimtas Kalbos komisijos nutarimas „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“ pakeitimo“, protokolinis nutarimas „Dėl rekomendacijos „Dėl autentiškų asmenvardžių gramatinimo“.

Užsienio reikalų ministerijos prašymu nustatyta Ukrainos miesto *Dnipropetrovsko* naujo pavadinimo lietuviška forma – *Dnipro*. Remiantis Ukrainos Aukščiausiosios Rados priimtais gyvenamųjų vietovių vardų pakeitimais, sudarytas ukrainietišκών ir sulietuvintų formų sąrašas (apie 1 tūkst. gyvenamųjų vietovių vardų).

Leksika. Protokoliniu nutarimu papildytas rekomendacinis Svetimžodžių atitikmenų sąrašas. Žodyno pakomisėje apsvartytos Lietuvių kalbos institute rengiamo *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* raidžių *b*, *d*, *ž* straipsnių recenzijos ir patys straipsniai.

Aptarta pradėtos rengti *Kalbos patarimų* dalies *Žodžių reikšmės* sandara, vertinimo laipsniai, reikšmių teikimo principai, raidžių *b* ir *d* straipsniai.

Kirčiavimas. Tarties ir kirčiavimo pakomisė, atsižvelgdama į kirčiavimo polinkių tyrimo duomenis, tęsė kirčiavimo rekomendacijų peržvalgą, Terminologijos pakomisės teikimu apsvartė sudurtinių ir su priešdėliu *be-* padarytų būdvardžių kirčiavimą. Priimtos 6 rekomendacijos (Kalbos komisijos protokoliniais nutarimais) dėl sudurtinių ir su priešdėliu *be-* padarytų būdvardžių kirčiavimo, tarptautinių žodžių su kirčiuotais kamieno dvigarsiais *el*, *er* ir *eu* priegaidės, kai kurių svetimų kilmės daiktavardžių, priesaginių būdvardžių irrieveiksmių kirčiavimo pakeitimo.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvartė 36 bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių rankraščius – iš viso 48 knygas (kai kurie vadovėliai kelių dalių). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 19 knygų, 3 knygos grąžintos leidykloms taisyti, teiktos pastabos dėl 26 knygų – perleidžiamų vadovėlių rankraščių. Įvertinta 15 aukštųjų mokyklų vadovėlių rankraščių kalba: 11 vadovėlių kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų, 4 vadovėlių kalba juos atitiko iš dalies. Iš ekspertizei pateiktų 10 jau išleistų vadovėlių taisyklingumo reikalavimų neatitiko 6 vadovėlių kalba, 4 atitiko iš dalies.

KITI DARBAI

2016 m. suteikta 38 600 kalbos konsultacijų, iš jų internetu 14 720, telefonu 23 880. Registrų centrui per specialią elektroninę sistemą suteikta 19 281 konsultacija dėl juridinių asmenų pavadinimų atitikties lietuvių bendrinės kalbos normoms. Kalbos konsultacijų banko bazė papildyta 416 naujų įrašų (dabar jame per 12 500 antraštinių žodžių).

Vilniaus universitete atnaujinti lietuvių kalbos kaip svetimšios (valstybinės) kalbos mokymo turinio aprašai *Lūžis*, *Pusiaukelė*, *Slenkstis*, *Aukštuma* ir parengti nauji C1 ir C2 lygių aprašai pateikti už kalbos mokėjimo vertinimo sistemos sukūrimą atsakingai Švietimo ir mokslo ministerijai, kad toliau būtų kuriama europinius standartus atitinkanti lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymo, vertinimo, testavimo ir sertifikavimo sistema.

Kalbos komisija tęsė ankstesniais metais pradėtą lietuvių kalbos, vartojamos aukštojo mokslo srityje, vertinimą. Buvo įvertinti Lietuvos mokslų akademijos geriausių mokslo darbų konkursui pateikti magistro darbai ir disertacijos. Konstatuota, kad konkursui pateiktų darbų kalbos kokybė nėra patenkinama: daugiau nei 80 procentų darbų įvertinti kaip neatitinkantys kalbos taisyklingumo reikalavimų – juose gausu sintaksės, leksikos, skyrybos klaidų. Kalbos komisijos pirmininkė Daiva Vaišnienė, kalbėdama Lietuvos universitetų rektorių konferencijoje, pabrėžė, kad akademinio rašymo, terminų kūrimo ir vartojimo, funkcinio raštingumo įgūdžius turėtų suformuoti ir įtvirtinti specialybės kalbos dalykas, kurio dėstymas aukštosiose mokyklose finansuojamas iš Kalbos komisijos koordinuojamos programos lėšų. Tačiau pastaraisiais metais daugėja studijų programų, į kurias specialybės kalbos dalykas nebeįtraukiamas.

2016 m. Kalbos komisija 11-oje aukštųjų mokyklų surengė 12 bendrinės lietuvių kalbos įgūdžių tobulinimo seminarų dėstytojams ir doktorantams, mokslo žurnalų, vadovėlių ir kitų priemonių rengėjams. Surengti 2 seminarai mokslo žurnalų, vadovėlių ir kitų priemonių redaktoriams ir vertėjams.

Kalbos technologijų pakomisė, atsižvelgdama į Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metų programos „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“ uždavinį „kurti ir plėtoti viešai prieinamus kalbos ir rašties išteklius ir paslaugas, diegti lietuvių kalbos technologijas ir skaitmeninius produktus į IRT“, apsvarstė penkis mokslo ir studijų institucijų pateiktus projektinius pasiūlymus ir pasiūlė Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijai įtraukti juos į programos finansuojamų projektų sąrašą.

Kalbos komisijoje surengtas išplėstinis Kalbos technologijų pakomisės posėdis, kuriame dalyvavo Susisiekimo ministerijos, asociacijos „Infobalt“ atstovai ir minėtų

projektinių pasiūlymų teikėjai. Buvo aptarti prioritetiniai projektai, galimybė informacinių technologijų plėtojams pasinaudoti sukurtais įrankiais ir ištekiais. Konstatuota, kad, plėtojant viešąsias elektronines paslaugas, ir viešojo sektoriaus, ir verslo tikslai sutampa – kalbiniai įrankiai ir ištekiai turi būti geros kokybės, laisvai prieinami, galimi panaudoti ir plėtoti kituose produktuose.

Kalbos komisija yra viena iš Europos Komisijos inicijuoto Europos kalbų išteklių konsorciumo (ELRC), koordinuojančio daugiakalbių vertimo įrankių kūrimą ir jų panaudojimą viešojo administravimo reikmėms, partnerių. Vasario 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, ELRC, Kalbos komisija ir Europos Komisijos atstovybė surengė seminarą Lietuvos Respublikos valstybės institucijų atstovams.

Birželio 3 d. vyko 6-oji Lietuvių terminologijos forumo konferencija, ją Kalbos komisija rengė kartu su Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamentu, Europos Sąjungos Tarybos generalinio sekretoriato Vertimo raštu direktorato Lietuvių kalbos skyriumi ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija.

Kalbos komisija 2016 metais tapo Europos valstybių vertimo tarnybų asociacijos (COTSOES) Terminologijos darbo grupės nare. Viena iš šios tarptautinės organizacijos veiklų – terminijos derinimas tarp Europos Sąjungos valstybių institucijų.

Kalbos komisijos iniciatyva vasario 16 – kovo 11 d. surengtos pirmosios Lietuvių kalbos dienos. 53 savivaldybėse, užsienio lietuvių bendruomenėse įvyko apie 800 renginių, skirtų lietuvių kalbos sklaidai šalyje ir užsienyje, kalbos prestižui didinti. Vasario 19 d. Mokslų akademijos salėje iškilmingai įteikti Kalbos komisijos apdovanojimai už reikšmingus darbus lietuviškos terminijos kūrimo, mokslo kalbos puoselėjimo ir visuomenės kalbinio švietimo srityse.

Devintą kartą surengtas Nacionalinio diktanto konkursas. Konkursą rengia Pilietinės minties institutas, Kalbos komisija yra viena iš jo partnerių. Talkinta rengiant 9-ąjį nacionalinį moksleivių konkursą „Švari kalba – švari galva“. Jame dalyvavo per 16 tūkst. Lietuvos ir užsienio mokyklų 5–10 klasių moksleivių.

Gauta 2017 09 28

JŪRATĖ PALIONYTĖ
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
jurate.palionyte@vlkk.lt